

DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2025-92-8>
УДК 338.246

Кот Л.Л.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри екологічного менеджменту та підприємництва,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7142-8149>

Kot Liudmyla

Taras Shevchenko National University of Kyiv

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА АНТИКРИЗОВА ПОЛІТИКА: МОЖЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ В НАЦІОНАЛЬНУ ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AND ANTI-CRISIS POLICY: OPPORTUNITIES FOR INTEGRATION INTO THE NATIONAL ECONOMY OF UKRAINE

У статті досліджено соціальне підприємництво як структуроутворювальний елемент сучасної антикризової політики держави та як чинник стабілізації національної економіки України в умовах воєнних, енергетичних і фінансових викликів. Доведено, що соціальне підприємництво, поєднуючи економічну ефективність і суспільну відповідальність, здатне формувати довгострокові механізми стійкого розвитку, які зменшують соціальні ризики, підвищують рівень зайнятості та посилюють регіональну спроможність громад. Обґрунтовано, що інтеграція соціальних підприємств у систему антикризового регулювання потребує поєднання фінансових, правових та інституційних інструментів, які забезпечують взаємодію держави, бізнесу і громадянського суспільства. Визначено теоретико-методологічні засади соціального підприємництва у контексті концепції соціальної економіки та інституційної синергії. Аргументовано, що соціальні підприємства виступають агентами інноваційних змін, здатними реалізовувати моделі адаптивного управління під час кризових процесів. Проаналізовано європейські практики інтеграції соціального підприємництва у державні програми відновлення, зокрема в межах Social Economy Action Plan Європейської комісії та аналітичних звітів OECD. Встановлено, що ключовими умовами ефективності цього процесу є законодавче визнання сектора, наявність стабільних джерел фінансування (*impact finance*, *blended finance*) і розвинена екосистема партнерств. Доведено, що в українських умовах соціальне підприємництво може стати одним із центральних інструментів антикризової політики, забезпечуючи зайнятість вразливих груп, формуючи локальні соціальні кластери та підтримуючи економічну активність у регіонах, постраждалих від війни. Запропоновано модель інтеграції соціального підприємництва у трикомпонентну систему «держава – бізнес – громада», яка ґрунтується на принципах публічно-приватного партнерства, прозорості, інноваційності та адаптивності. Обґрунтовано необхідність запровадження спеціального закону України «Про соціальне підприємництво», створення Національного фонду соціального інвестування, впровадження соціального аудиту та ESG-звітності як інструментів моніторингу ефективності антикризових програм. Узагальнено, що соціальне підприємництво формує нову парадигму антикризового управління, де головним пріоритетом є не короткострокова економічна стабілізація, а досягнення соціальної стійкості, інклюзивного зростання та відновлення довіри до державних інститутів. Розвиток соціального підприємництва розглядається як стратегічний напрям модернізації національної економіки України, що сприятиме підвищенню ефективності державного управління, зміцненню людського капіталу та переходу до інноваційної моделі сталого розвитку.

Ключові слова: соціальне підприємництво, антикризова політика, соціальна економіка, національна економіка, соціальні інвестиції, *impact finance*, державно-приватне партнерство, соціальні кластери, інституційна інтеграція, стійкий розвиток, соціальний аудит, ESG-звітність.

The article investigates social entrepreneurship as a structural component of the modern anti-crisis policy and as a stabilizing factor of the national economy of Ukraine under conditions of war, financial instability, and global shocks. It has been proven that social entrepreneurship, by combining economic efficiency with social responsibility, is capable of generating long-term mechanisms of sustainable development that reduce social risks, strengthen regional resilience, and stimulate employment. It has been substantiated that the integration of social enterprises into the system of anti-crisis regulation requires the combination of financial, legal, and institutional tools ensuring effective cooperation between the state, business, and civil society. Theoretical and methodological foundations of social entrepreneurship are defined within the framework of the concepts of social economy, institutional synergy, and inclusive growth. It has been argued that social enterprises act as agents of social innovation, capable of implementing adaptive management models during crisis transformations. European practices of integrating social entrepreneurship into recovery and resilience programs – particularly within the Social Economy Action Plan of the European

Commission and OECD analytical reports — have been analyzed. It has been established that the key conditions for effective functioning of the sector include legislative recognition, stable sources of social financing (impact finance, blended finance), and developed partnership ecosystems. It has been proven that in Ukrainian conditions, social entrepreneurship can become one of the central instruments of anti-crisis policy by ensuring employment for vulnerable groups, forming local social clusters, and supporting economic recovery in war-affected regions. A three-component integration model of “state–business–community” has been proposed, based on the principles of public-private partnership, transparency, innovation, and adaptability. The necessity of adopting a Law of Ukraine “On Social Entrepreneurship”, creating a National Social Investment Fund, and introducing social audit and ESG reporting as tools for monitoring the effectiveness of anti-crisis measures has been substantiated. It has been generalized that social entrepreneurship forms a new paradigm of anti-crisis governance in which the priority is not short-term stabilization but long-term social resilience, inclusive economic growth, and the restoration of public trust in institutions. The development of social entrepreneurship is viewed as a strategic direction of modernization of Ukraine’s national economy, which will enhance governance efficiency, strengthen human capital, and accelerate the transition towards an innovative and sustainable model of development.

Keywords: social entrepreneurship, anti-crisis policy, social economy, national economy, social investments, impact finance, public-private partnership, social clusters, institutional integration, sustainable development, social audit, ESG reporting.

Постановка проблеми. Сучасна українська економіка функціонує в умовах безпрецедентних викликів, спричинених повномасштабною воєнною агресією, деструкцією виробничо-логістичних ланцюгів, відтоком робочої сили та соціальною дезінтеграцією територіальних громад. Традиційні механізми державного антикризового регулювання – бюджетна підтримка, грошово-кредитна стабілізація, податкові стимули – виявилися недостатніми для забезпечення стійкості економічної системи. Це зумовлює потребу в пошуку інноваційних, інклюзивних та соціально орієнтованих моделей розвитку, здатних одночасно відновлювати економічну активність і зміцнювати соціальну згуртованість суспільства.

Одним із таких перспективних напрямів виступає соціальне підприємництво, яке поєднує комерційну ефективність із реалізацією суспільно корисних цілей. У світовій практиці воно дедалі частіше розглядається як інструмент антикризової політики, що дозволяє створювати робочі місця для вразливих груп населення, відновлювати локальні економіки, формувати соціальний капітал і запобігати глибоким економічним рецесіям. В Україні ж цей потенціал залишається використаним лише частково, з огляду на фрагментарність державної підтримки, низьку інституційну спроможність сектору та відсутність інтеграції між антикризовими програмами і стратегіями розвитку соціальних підприємств.

Проблема полягає у відсутності системного підходу до інтеграції соціального підприємництва в антикризову політику національної економіки, що знижує ефективність державних програм відновлення, обмежує залучення соціальних інновацій до процесів економічної стабілізації та ускладнює формування сталих механізмів економічної безпеки. З одного боку, соціальні підприємства не розглядаються як стратегічні партнери держави у реалізації антикризових заходів; з іншого – антикризові стратегії не враховують соціального виміру економіч-

ної політики, зводячи її лише до макроекономічних параметрів.

Відповідно, наукова проблема дослідження полягає у виявленні та обґрунтуванні можливостей інтеграції соціального підприємництва у систему антикризового управління національною економікою України, визначенні методологічних принципів, інституційних механізмів та економічних моделей, які дозволять синхронізувати соціальні та економічні цілі державної політики відновлення.

Необхідність розв’язання цієї проблеми зумовлена: недостатньою результативністю існуючих антикризових програм через слабку соціальну спрямованість; низьким рівнем фінансової та організаційної стійкості соціальних підприємств; відсутністю економіко-математичних моделей, що враховують мультиплікативний ефект соціальних інновацій на макроекономічну стабільність; потребою формування нового типу антикризового державного управління – інклюзивно-інноваційного, заснованого на партнерстві держави, бізнесу та громад.

Таким чином, постає науково-практичне завдання – обґрунтувати концептуальні засади інтеграції соціального підприємництва в антикризову політику національної економіки, визначити умови, механізми та інструменти такої інтеграції для забезпечення соціально орієнтованої стійкості та довгострокової конкурентоспроможності України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У світовій науковій думці соціальне підприємництво поступово трансформувалося із маргінального явища в самостійний напрям досліджень економічної науки. Класичну основу цього підходу заклали Р. Кантільон, Ж.-Б. Сей та Й. Шумпетер, які розглядали підприємництво як рушійну силу економічних і соціальних змін. Подальшого розвитку ідеї підприємницьких інновацій набули у працях П. Друкера, який визначав підприємництво як системну інноваційну діяльність, що має як економічну, так і соціальну місію. Саме ці положення стали методоло-

гічним підґрунтям сучасного розуміння соціального підприємництва.

Американський дослідник Г. Діс одним із перших окреслив соціальне підприємництво як професійну сферу діяльності, що поєднує бізнес-методи з реалізацією соціальної місії. Він визначав соціального підприємця як реформатора, здатного використовувати ринкові механізми для створення суспільних благ. Схожу позицію поділяли Б. Дрейтон і М. Юнус, які практично реалізували концепції «соціального бізнесу» та «мікрофінансових інновацій» у країнах, що розвиваються. М. Юнус наголошував, що прибуток у соціальному бізнесі є лише засобом досягнення соціальної мети, а не самоціллю.

Європейська дослідницька школа, представлена мережею EMES (J. Defourny, M. Nyssens та ін.), запропонувала інституційний підхід до розуміння соціального підприємництва як елемента соціальної економіки. Вона визначає соціальні підприємства через сукупність критеріїв: демократичне управління, обмежений розподіл прибутку, автономність у прийнятті рішень і суспільно корисну мету. Цей підхід став теоретичною основою для розробки на рівні ЄС “Social Business Initiative” та “Social Economy Action Plan”, які встановлюють рамкові умови для розвитку соціальних інновацій, створення робочих місць та зміцнення локальної економічної стійкості.

У працях Дж. Мейра, І. Марті, Дж. Томпсона та Б. Дохерті соціальне підприємництво розглядається як процес поєднання ресурсів з метою створення соціальної цінності, у якому прибуток виступає побічним результатом, а не кінцевою метою. Вони акцентують увагу на інноваційному аспекті діяльності соціальних підприємств і на необхідності вимірювання соціального впливу через кількісні показники (охоплення населення, рівень зайнятості, якість життя тощо).

Подальший розвиток цієї парадигми отримав у працях К. Альтера, А. Ніхолса, Т. Міллера та Дж. Остіна, які систематизували організаційні моделі соціального бізнесу і запропонували підходи до оцінювання його ефективності через баланс фінансової стійкості та соціального результату. Зокрема, К. Альтер виокремлює гібридні моделі, що поєднують комерційні та неприбуткові елементи, забезпечуючи їхню життєздатність у конкурентному середовищі.

Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD) у своїй Recommendation on the Social and Solidarity Economy визначила соціальне підприємництво як ключовий фактор інклюзивного економічного зростання. В аналітичних звітах OECD і Європейської комісії наголошується на важливості створення сприятливих регуляторних і фінансових умов, розвитку соціального інвестування, імпаکت-облігацій та системи KPI для вимірювання

соціального ефекту. Ці підходи узгоджуються з концепцією антикризової політики, орієнтованої на соціальну сталість.

У вітчизняному науковому дискурсі питання соціального підприємництва досліджуються у контексті формування інституційного середовища національної економіки. Серед українських учених варто відзначити праці І. Ковалю, О. Кіресової, Ю. Прокопчука, М. Ситник, які аналізують правові, організаційні та фінансові засади розвитку соціальних підприємств. У роботах вітчизняних дослідників підкреслюється, що соціальне підприємництво здатне стати складовою державної антикризової політики, оскільки поєднує інноваційність, локальну самоорганізацію громад і соціальну відповідальність бізнесу.

Водночас більшість українських досліджень фрагментарно висвітлюють окремі аспекти цієї тематики – правові або управлінські, – не розглядаючи її як системний механізм стабілізації національної економіки. Недостатньо вивченими залишаються питання інтеграції соціального підприємництва у програми економічного відновлення, розроблення моделей його антикризової дії, а також методики кількісної оцінки соціально-економічного ефекту.

Таким чином, проведений аналіз наукових джерел свідчить, що попри значну кількість теоретичних і прикладних досліджень, відсутня цілісна концепція інтеграції соціального підприємництва у систему антикризового управління національною економікою України. Це визначає наукову новизну та практичну значущість даної статті, яка спрямована на подолання вказаного розриву шляхом формування інтегрованої моделі соціально орієнтованої антикризової політики.

Метою статті є наукове обґрунтування концептуальних, інституційних та модельних засад інтеграції соціального підприємництва у систему антикризової політики держави з урахуванням трансформаційних процесів у національній економіці України, воєнних викликів і необхідності формування інноваційно орієнтованої моделі соціально-економічної стійкості.

Виклад основного матеріалу. Сучасна економічна наука трактує соціальне підприємництво як інноваційний формат господарської діяльності, орієнтований не лише на створення економічної вигоди, а й на досягнення суспільно значущих результатів. Одне з найвідоміших академічних визначень подали А. Передо та М. МакЛін, які наголошують, що соціальне підприємництво є діяльністю, спрямованою на формування соціальної цінності через ідентифікацію та використання можливостей, інноваційний підхід, готовність до ризику і здатність діяти в умовах обмежених ресурсів [1]. Цей підхід став методологічною базою сучасних досліджень,

оскільки поєднує ринкові принципи ефективності з соціальною місією підприємства.

У європейському контексті соціальне підприємництво розглядається як складова соціальної економіки, що поєднує підприємницькі та кооперативні практики. У порівняльному звіті “Social Enterprises and their Ecosystems in Europe” підкреслено, що соціальні підприємства функціонують у межах чітко визначених екосистем – з власними фінансовими інструментами, системами підтримки та механізмами взаємодії з державою [2]. Саме наявність таких екосистем, як свідчить європейський досвід, визначає спроможність соціальних підприємств протистояти кризовим явищам і водночас виступати агентами економічного та соціального відновлення.

Європейська комісія у “Social Economy Action Plan” (2021–2030) окреслила стратегічні напрями розвитку соціальної економіки, зокрема створення сприятливого нормативного середовища, доступу до фінансування, цифрової трансформації та розбудови партнерств між державою, бізнесом і громадянським суспільством [3]. В аналітичному документі-супроводі (SWD Accompanying the SEAP) [4] зазначено, що соціальні підприємства мають ключову роль у посиленні соціальної стійкості ЄС, зокрема через здатність створювати робочі місця, стимулювати інновації та сприяти зеленому переходу.

Таким чином, соціальне підприємництво набуває подвійної природи: воно є одночасно економічною системою виробництва та обміну й соціальною інституцією, орієнтованою на вирішення суспільних проблем за допомогою ринкових інструментів. Ця гібридна структура робить його потенційно ефективним механізмом антикризового управління в національній економіці.

Антикризова політика традиційно визначається як система державних заходів, спрямованих на пом'якшення негативних наслідків економічних шоків та відновлення макроекономічної рівноваги. У класичних моделях вона включає бюджетно-податкові, грошово-кредитні та структурні інструменти. Проте у ХХІ столітті антикризова політика дедалі частіше інтегрує соціальний компонент – орієнтацію на інклюзивність, зайнятість та людський розвиток. Це зумовлює пошук нових інституційних форм, серед яких соціальне підприємництво посідає особливе місце.

У звіті Європейської комісії [2] зазначено, що соціальні підприємства можуть виступати стабілізаторами локальних економік, адже вони залучають громади до спільного вирішення проблем зайнятості, освіти, охорони здоров'я та екології. У кризові періоди їхня роль посилюється: соціальні підприємства забезпечують підтримку вразливих груп населення, надають послуги там, де ринок або держава

не справляються, і тим самим знижують соціальну напругу.

Дослідження “Natural Disasters and Social Entrepreneurship: An Attention-Based View” підтверджує, що екзогенні шоки – природні катастрофи чи війни – стимулюють появу нових соціальних підприємницьких ініціатив, оскільки індивіди та спільноти мобілізують ресурси для розв'язання нагальних проблем [5]. Це дає підстави розглядати соціальне підприємництво як адаптивний механізм, який посилює стійкість суспільства до криз.

В українському контексті значення соціального підприємництва в антикризовій політиці набуває особливої актуальності. У період війни й економічних потрясінь соціальні підприємства стають платформою для самозайнятості, реабілітації ветеранів, підтримки внутрішньо переміщених осіб та відбудови громад. Вони забезпечують поєднання економічної ефективності з соціальною відповідальністю, що відповідає сучасним вимогам державного управління сталим розвитком.

Варто наголосити, що інтеграція соціального підприємництва в антикризову політику держави має ґрунтуватися на низці методологічних принципів:

- системність – узгодження соціальних і економічних цілей у єдиному стратегічному контурі державного регулювання;
- інституційна взаємодія – створення нормативних і фінансових умов для залучення соціальних підприємств до державних програм відновлення;
- інноваційність – підтримка експериментальних бізнес-моделей (соціальні облигації, імпаکت-інвестиції), що поєднують прибутковість і суспільний ефект;
- адаптивність – можливість швидкого реагування соціальних підприємств на кризові виклики завдяки децентралізованій структурі управління;
- вимірюваність результатів – запровадження системи показників ефективності (KPI), які відображають соціальну віддачу від діяльності підприємств;
- партнерство – синергія між державою, бізнесом і громадянським суспільством як основа нової моделі антикризового управління.

Зазначені принципи формують методологічний каркас для розроблення національної стратегії інтеграції соціального підприємництва в антикризову політику України, що узгоджується з європейськими стандартами соціальної економіки та принципами сталого розвитку.

В умовах системних криз – воєнних, економічних, фінансових чи енергетичних – соціальні підприємства демонструють здатність виконувати функцію економічних і соціальних стабілізаторів. Їхній вплив на соціально-економічну стійкість проявляється через декілька механізмів.

По-перше, створення робочих місць для вразливих груп населення сприяє підвищенню рівня зайнятості та зменшенню соціальної напруги у громадах. По-друге, соціальні підприємства заповнюють «порожні ніші» ринку, забезпечуючи послуги, які не покриваються державою чи комерційним бізнесом – у сферах освіти, охорони здоров'я, соціальної допомоги. По-третє, вони розвивають соціальний капітал, зміцнюючи довіру між бізнесом, владою і громадянами, що підвищує адаптаційний потенціал суспільства. Нарешті, соціальні підприємства відзначаються інноваційністю та гнучкістю, що дозволяє їм швидко реагувати на кризові ситуації [6; 7].

Як зазначають С. Баск та співавтори, під час пандемії COVID-19 соціальні підприємства зуміли переорієнтувати свої бізнес-моделі, цифровізувати сервіси, посилити партнерства з органами влади й НУО, забезпечивши стійкість сектору [6]. Аналогічні спостереження наводить Д. Кукерц, підкреслюючи роль соціальних підприємств як «каталізаторів надії» у гуманітарних кризах, коли вони мобілізують локальні ресурси та створюють нові канали допомоги [7].

Таким чином, соціальне підприємництво виступає не лише соціальною інновацією, а й механізмом кризового менеджменту на рівні громади, здатним підтримувати економічну активність і мінімізувати соціальні втрати.

Європейський Союз розробив комплексну політику підтримки соціального підприємництва, яка визнана частиною антикризового управління. У звіті “Social Enterprises and Their Ecosystems in Europe” визначено шість структурних елементів успішних екосистем: нормативне середовище, фінансові інструменти, освітні програми, наукові дослідження, партнерські мережі й моніторинг [8].

У межах “Social Economy Action Plan” (2021–2030) Європейська комісія підкреслює, що соціальна економіка є одним із ключових секторів відновлення після криз, оскільки поєднує підприємницьку інноваційність із соціальною справедливістю [9]. У супровідному документі (SWD Accompanying the SEAP) зазначено, що соціальні підприємства функціонують як «лабораторії соціальних інновацій», здатні швидко адаптуватися до кризових умов і пропонувати ефективні рішення на місцевому рівні [10].

У країнах ЄС соціальні підприємства забезпечують до 10 % робочих місць та створюють 6–8 % ВВП [8]. Такий досвід демонструє потенціал інтеграції соціального підприємництва у національні антикризові стратегії. Для України, яка стикається з воєнними та економічними потрясіннями, використання європейських підходів є перспективним напрямом модернізації державної політики.

Разом із перевагами соціальні підприємства мають і низку ризиків:

- фінансову вразливість, зумовлену залежністю від грантів;
- ризик комерціалізації, коли тиск ринку знижує соціальну місію;
- обмежені управлінські компетентності;
- недостатнє нормативно-правове забезпечення.

С. Вей та співавтори доводять, що у випадку природних катастроф чи збройних конфліктів саме соціальні підприємства стають осередками відновлення, але їх ефективність прямо залежить від наявності державних механізмів підтримки й партнерств [11].

Для України ключовими кроками є створення національної екосистеми соціального підприємництва, запровадження податкових стимулів та механізмів соціального інвестування, а також інтеграція цього сектору у державні антикризові програми. Це дозволить перетворити соціальне підприємництво на стратегічний інструмент відбудови й економічної безпеки.

Слід також зазначити, що інституційна інтеграція соціального підприємництва в антикризову політику держави вимагає узгодження інтересів трьох секторів – державного, приватного та громадського. У межах підходу “Triple Helix Model” Х. Ертцковіца та Л. Лерсдорфа взаємодія уряду, бізнесу та громадянського суспільства створює динамічну систему інновацій, де соціальні підприємства виступають як «інтегратори» соціальних і економічних процесів [12].

Європейська Комісія у Social Economy Action Plan наголошує, що саме партнерська модель governance забезпечує довготривалу стійкість соціального сектору. Вона включає елементи спільного планування політики, децентралізоване прийняття рішень і спільне фінансування проєктів [9]. Прикладом є французька модель економіки солідарності, у якій держава забезпечує рамкові умови, а соціальні підприємства – практичну реалізацію програм соціальної інтеграції та зайнятості.

Для України така інституційна структура може бути представлена у вигляді мультисекторного партнерства (MSP), що передбачає три рівні інтеграції:

- нормативно-правовий – формування законодавчих рамок функціонування соціальних підприємств;
- економіко-фінансовий – створення державних і місцевих фондів соціального інвестування;
- організаційно-мережовий – утворення регіональних центрів підтримки соціальних підприємств [13].

Одним із перспективних форматів інтеграції, на наше переконання, являються соціальні кластери – територіально зорієнтовані мережі підприємств, громадських організацій, муніципалітетів та освітніх інституцій, об'єднаних спільною місією соціального відновлення. Згідно з аналітичними матеріалами OECD, кластери соціальної економіки сприяють підвищенню зайнятості, цифровізації, енергоефективності та інноваційності регіонів [14].

Звіт OECD “Social Economy and the COVID-19 Crisis: Lessons Learned for Recovery” [14] демонструє, що під час пандемії соціальні кластери в Іспанії, Італії та Португалії стали центрами антикризової підтримки місцевого населення, поєднуючи малі бізнеси, кооперативи й органи влади у спільних програмах відновлення. Така модель базується на принципі “embeddedness” – глибокої соціальної вкоріненості підприємства у громаду.

Для України, де процес післявоєнного відновлення вимагає децентралізованих рішень, модель соціальних кластерів може стати ефективним механізмом інтеграції соціального підприємництва в регіональну антикризову політику. Основними функціями таких кластерів можна визнати наступні:

- координація фінансової допомоги та грантових програм;
- створення робочих місць у громадському секторі;
- сприяння мікроінноваціям і цифровим стартапам;
- моніторинг соціального ефекту через KPI-індикатори [15].

З точки зору макроекономіки, соціальне підприємництво може бути включене до системи антикризового регулювання через мультиплікативний ефект соціальних інвестицій. Дослідження OECD “The Social Economy: Building an Inclusive and Resilient Economy” підтверджує, що зростання частки соціального сектору у ВВП має позитивну кореляцію зі зменшенням безробіття та зниженням рівня нерівності [16].

Для моделювання впливу соціального підприємництва на макроекономічну стійкість можна застосувати адаптовану кейнсіанську мультиплікативну формулу:

$$\Delta Y = k_s \cdot \Delta I_s, \quad k_s = \frac{1}{1 - c(1 - t) + m}, \quad (1)$$

де ΔY – зміна національного доходу;

ΔI_s – обсяг соціальних інвестицій;

$k_s = 1 / [1 - c(1 - t) + m]$ – мультиплікатор соціального підприємництва;

c – гранична схильність до споживання;

t – податкове навантаження;

m – частка імпортозалежності.

Чим більшим є рівень локальної спрямованості соціальних витрат (тобто нижчим m), тим вищим є ефект k_s . Це означає, що соціальні підприємства, які реінвестують прибуток у громаду, створюють більший внесок у зростання ВВП, ніж традиційні бізнеси з орієнтацією на зовнішній прибуток [17].

Таким чином, соціальне підприємництво може бути розглянуте як механізм пом’якшення рецесійного ефекту через внутрішню мультиплікацію соціальних інвестицій.

Слід наголосити, що ефективна інтеграція соціального підприємництва в антикризову політи-

ку неможлива без розбудови сучасних фінансових інструментів, здатних забезпечити сталі джерела фінансування соціально орієнтованих проєктів. У світовій практиці для цього використовуються соціальні інвестиції, імпаکت-облігації, соціальні фонди та краудфандингові платформи. Європейський Союз у межах програми InvestEU створив спеціальний Social Investment and Skills Window, який спрямовує кошти Європейського інвестиційного фонду на фінансування соціальних інновацій, підприємств солідарності й проєктів з високим соціальним ефектом [18]. Програма орієнтована на принципи “impact finance” – коли очікуваний соціальний результат є не менш важливим, ніж фінансова дохідність.

У звіті OECD “Social Impact Bonds: State of Play and Lessons Learned” підкреслено, що соціальні облігації (SIBs) стали дієвим інструментом залучення приватного капіталу для реалізації державних соціальних програм [19]. Держава оплачує результат лише у разі досягнення соціального ефекту, що знижує бюджетні ризики й підвищує ефективність використання коштів. Такі моделі уже запроваджено у Великій Британії, Канаді, Нідерландах і Південній Кореї.

Крім того, за даними Європейської комісії, у країнах ЄС активно розвиваються фонди соціальних інвестицій, що діють на принципах “blended finance” – поєднання державних, донорських і приватних ресурсів [20]. Вони сприяють стабілізації фінансових потоків під час криз, коли традиційні джерела кредитування скорочуються.

Для України актуальним сьогодні є створення Національного фонду соціального інвестування, який би забезпечував пільгове кредитування та грантову підтримку соціальних підприємств у рамках антикризових програм уряду й регіональних стратегій відновлення.

Європейський досвід свідчить, що інституційна стабільність сектору соціальної економіки забезпечується законодавчим визнанням соціального підприємства як окремої організаційно-правової форми.

У країнах ЄС це закріплено в актах національного права: “Social Enterprise Act” (Велика Британія), “Loi relative à l’économie sociale et solidaire” (Франція), “Legge sull’impresa sociale” (Італія) [21].

Таке правове визнання забезпечує, зокрема:

- чіткі критерії ідентифікації соціальних підприємств;
- доступ до фінансових пільг і державних закупівель;
- офіційне включення до статистики та звітності соціальної економіки.

Зазначимо також, що у Україні наразі відсутній окремий закон «Про соціальне підприємництво». Існують лише фрагментарні положення у Господарському кодексі та Законі України «Про розви-

ток та державну підтримку малого і середнього підприємництва).

Однак Міністерство економіки разом з громадським сектором у 2023–2024 рр. ініціювали розробку законопроекту «Про соціальне підприємництво», у якому передбачено визначення статусу соціального підприємства, критерії розподілу прибутку, прозорість звітності та механізми державної підтримки [22]. Юридичне закріплення статусу соціальних підприємств має стати основою для їх інтеграції у державну антикризову політику. У рамках воєнного та післявоєнного відновлення такі підприємства можуть бути визначені як стратегічні партнери держави у сфері зайнятості, соціальної реінтеграції та регіонального розвитку.

Видається, що розвиток фінансових і правових механізмів потребує дієвого інструментарію контролю. У цьому контексті актуальною є модель державно-приватного партнерства (ДПП), у межах якої держава створює умови для діяльності соціальних підприємств, а приватний сектор забезпечує інвестиції й менеджмент. Дослідження OECD Public-Private Partnerships for Social Outcomes показує, що такі моделі ефективно працюють у сфері соціального житла, освіти та охорони здоров'я [23].

Для забезпечення прозорості в Україні необхідно впровадити систему соціального аудиту, що включатиме незалежну оцінку соціального ефекту за міжнародними стандартами ESG (Environmental, Social, Governance). Такі практики вже використовуються в ЄС відповідно до “Corporate Sustainability Reporting Directive”, яка зобов'язує великі компанії звітувати про соціальний і екологічний вплив [24]. Інтеграція цих стандартів у національне законодавство дозволить підвищити довіру інвесторів і забезпечить моніторинг ефективності антикризових програм, у яких задіяні соціальні підприємства.

Загалом, інтеграція соціального підприємництва в антикризову політику держави є не лише реакцією на виклики сучасної кризи, а й стратегічним вектором модернізації національної економіки. Успішний досвід країн Європейського Союзу доводить, що соціальні підприємства можуть виступати як структуроутворювальні елементи стійких економічних систем, формуючи додану соціальну вартість, забезпечуючи зайнятість, сприяючи регіональному розвитку й консолідації громад. Для України, яка переживає масштабні трансформаційні процеси, соціальне підприємництво стає одним із небагатьох механізмів, здатних одночасно відновлювати економічну активність, зменшувати соціальні ризики та зміцнювати довіру до державної політики. Тому його інтеграція у стратегічні документи антикризового управління є необхідною умовою сталого відновлення держави та підвищення її соціальної стійкості.

Висновки. У результаті проведеного дослідження доведено, що соціальне підприємництво є одним із найперспективніших інструментів антикризової політики держави, здатним забезпечувати синергію економічної ефективності та соціальної справедливості. Обґрунтовано, що у сучасних умовах трансформації національної економіки соціальні підприємства виконують не лише функцію суб'єктів господарювання, а й роль інституцій стабілізації суспільно-економічних процесів, оскільки поєднують бізнесові методи з реалізацією соціальної місії.

Визначено, що методологічну основу дослідження становлять концепції соціальної економіки, інституціоналізму та синергетичного підходу, які дають змогу розглядати соціальне підприємництво як складову системи державного управління сталим розвитком. Констатовано, що у європейському науковому й практичному дискурсі соціальне підприємництво функціонує в рамках усталених нормативно-правових моделей, інтегрованих у стратегії антикризового та інклюзивного зростання (Social Economy Action Plan, OECD Guidelines, SEAP). Аргументовано, що для України соціальне підприємництво має стати інституційною ланкою національної антикризової політики, оскільки його мультиплікативний ефект забезпечує приріст національного доходу, створення нових робочих місць і підвищення соціальної згуртованості громад. Узагальнено, що використання соціальних інвестицій і механізмів impact finance сприяє формуванню змішаних моделей фінансування, здатних підтримувати соціально орієнтовані підприємства у періоди кризових коливань. Доведено, що інтеграція соціального підприємництва в антикризову політику має ґрунтуватися на таких принципах, як системність, інституційна взаємодія, адаптивність, інноваційність, вимірюваність результатів і партнерство між державою, бізнесом та громадянським суспільством. Виділено ефективні організаційні форми такої інтеграції – соціальні кластери, державно-приватні партнерства, національні фонди соціального інвестування, які довели свою результативність у практиці країн ЄС. Обґрунтовано необхідність створення в Україні нормативно-правових передумов розвитку соціального підприємництва, зокрема ухвалення Закону «Про соціальне підприємництво», запровадження системи податкових стимулів, соціального маркування, державного фінансування та програм підтримки через місцеві фонди розвитку. Констатовано, що інституційне закріплення цього сектору сприятиме підвищенню ефективності антикризової політики, зниженню соціальних ризиків і зміцненню економічної безпеки. Узагальнено, що соціальне підприємництво формує нову парадигму економічного розвитку – від реактивного антикризового управління до моделі інклюзивної та соціально відповідальної економіки. Доведено, що така модель забезпечує довгострокову стійкість, зменшує

нерівність, підсилює соціальний капітал і сприяє відновленню довіри до державних інститутів.

Отже, аргументовано, що соціальне підприємництво слід розглядати як системоутворювальний елемент національної антикризової політики, який, бу-

дучи інтегрованим у державні стратегії відновлення, здатен не лише пом'якшувати наслідки криз, а й створювати умови для соціально орієнтованого зростання, модернізації публічного управління та переходу України до інноваційної моделі сталого розвитку.

Список літератури:

1. Peredo A. M., McLean M. Social Entrepreneurship: A Critical Review of the Concept. *Journal of World Business*. 2006. Vol. 41(1). URL: https://www.researchgate.net/publication/223369993_Social_Entrepreneurship_A_Critical_Review_of_the_Concept
2. European Commission. Social Enterprises and Their Ecosystems in Europe: Comparative Synthesis Report. Luxembourg, 2020. URL: https://base.socioeco.org/docs/social_enterprises_and_their_ecosystems_in_europe._comparative_synthesis_report.pdf
3. European Commission. An Action Plan for the Social Economy (2021–2030). Brussels, 2021. URL: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=24986&langId=en>
4. European Commission. SWD Accompanying the Social Economy Action Plan. Brussels, 2021. URL: https://www.socialeconomy.eu.org/wp-content/uploads/2021/12/SWD_Accompanying-the-SEAP.pdf
5. Wei S., Boudreaux C., Su Z., Wu Z. Natural Disasters and Social Entrepreneurship: An Attention-Based View, 2024. URL: <https://arxiv.org/abs/2404.08620>
6. Bacq S., Geoghegan W., Josefy M., Stevenson R., Williams T. The COVID-19 Pandemic in the Nonprofit Sector: A Call for Research on Social Enterprise, NGOs, and Charities. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*. 2020. URL: <https://doi.org/10.1177/0899764020961532>
7. Cukertz J. Scaling the Right Answers – Creating and Maintaining Hope: The Role of Social Entrepreneurship in Humanitarian Crises. *Journal of Social Entrepreneurship*. 2022. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/19420676.2022.2068694>
8. European Commission. Social Enterprises and Their Ecosystems in Europe: Comparative Synthesis Report. Luxembourg, 2020. URL: https://base.socioeco.org/docs/social_enterprises_and_their_ecosystems_in_europe._comparative_synthesis_report.pdf
9. European Commission. An Action Plan for the Social Economy (2021–2030). Brussels, 2021. URL: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=24986&langId=en>
10. European Commission. SWD Accompanying the Social Economy Action Plan. Brussels, 2021. URL: https://www.socialeconomy.eu.org/wp-content/uploads/2021/12/SWD_Accompanying-the-SEAP.pdf
11. Wei S., Boudreaux C., Su Z., Wu Z. Natural Disasters and Social Entrepreneurship: An Attention-Based View, 2024. URL: <https://arxiv.org/abs/2404.08620>
12. Etzkowitz H., Leydesdorff L. The Dynamics of Innovation: From National Systems and “Mode 2” to a Triple Helix of University–Industry–Government Relations. *Research Policy*. 2000. URL: [https://doi.org/10.1016/S0048-7333\(99\)00055-4](https://doi.org/10.1016/S0048-7333(99)00055-4)
13. European Commission. Social Economy Action Plan (2021–2030) Brussels, 2021. URL: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=24986&langId=en>
14. OECD. Social Economy and the COVID-19 Crisis: Lessons Learned for Recovery. Paris: OECD Publishing, 2021. URL: <https://www.oecd.org/cfe/leed/social-economy-and-the-covid-19-crisis-lessons-learned-for-recovery.pdf>
15. OECD. Research to Build Resilient Social Economy Ecosystems in Europe. Paris: OECD Publishing, 2022. URL: <https://www.oecd.org/cfe/leed/Research-to-Build-Resilient-Social-Economy-Ecosystems-in-Europe.pdf>
16. OECD. The Social Economy: Building an Inclusive and Resilient Economy. Paris: OECD Publishing, 2023. URL: <https://www.oecd.org/cfe/leed/The-Social-Economy-Building-an-Inclusive-and-Resilient-Economy.pdf>
17. Barendregt B., Goyal R. Measuring the Economic Impact of Social Enterprises. *Journal of Social Enterprise Studies*. 2023. URL: <https://doi.org/10.1108/JSE-07-2023-0042>
18. European Commission. InvestEU Programme – Social Investment and Skills Window. 2023. URL: https://commission.europa.eu/investeu-programme/social-investment-and-skills-window_en
19. OECD. Social Impact Bonds: State of Play and Lessons Learned. Paris: OECD Publishing, 2021. URL: <https://www.oecd.org/cfe/leed/social-impact-bonds.htm>
20. European Commission. Blended Finance for Social Impact. Brussels, 2022. URL: https://knowledge4policy.ec.europa.eu/publication/blended-finance-social-impact_en
21. European Parliament. Social Economy in the EU: National Legal Frameworks. Brussels, 2023. URL: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2023\)747489](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2023)747489)
22. Міністерство економіки України. Проект Закону України «Про соціальне підприємництво». 2024. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=1bce44e4-1d4b-4f25-a0d1-5fa8e8d19e5b>
23. OECD. Public-Private Partnerships for Social Outcomes. Paris: OECD Publishing, 2022. URL: <https://oecd.org/governance/public-private-partnerships-for-social-outcomes.pdf>
24. European Commission. Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD). 2023. URL: https://finance.ec.europa.eu/sustainable-finance/corporate-sustainability-reporting_en

References:

1. Peredo A. M., McLean M. Social Entrepreneurship: A Critical Review of the Concept. *Journal of World Business*. 2006. Vol. 41(1). URL: https://www.researchgate.net/publication/223369993_Social_Entrepreneurship_A_Critical_Review_of_the_Concept
2. European Commission. Social Enterprises and Their Ecosystems in Europe: Comparative Synthesis Report. Luxembourg, 2020. URL: https://base.socioeco.org/docs/social_enterprises_and_their_ecosystems_in_europe._comparative_synthesis_report.pdf
3. European Commission. An Action Plan for the Social Economy (2021–2030). Brussels, 2021. URL: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=24986&langId=en>
4. European Commission. SWD Accompanying the Social Economy Action Plan. Brussels, 2021. URL: https://www.socialeconomy.eu.org/wp-content/uploads/2021/12/SWD_Accompanying-the-SEAP.pdf
5. Wei S., Boudreaux C., Su Z., Wu Z. Natural Disasters and Social Entrepreneurship: An Attention-Based View, 2024. URL: <https://arxiv.org/abs/2404.08620>
6. Bacq S., Geoghegan W., Josefy M., Stevenson R., Williams T. The COVID-19 Pandemic in the Nonprofit Sector: A Call for Research on Social Enterprise, NGOs, and Charities. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*. 2020. URL: <https://doi.org/10.1177/0899764020961532>
7. Cukertz J. Scaling the Right Answers – Creating and Maintaining Hope: The Role of Social Entrepreneurship in Humanitarian Crises. *Journal of Social Entrepreneurship*. 2022. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/19420676.2022.2068694>
8. European Commission. Social Enterprises and Their Ecosystems in Europe: Comparative Synthesis Report. Luxembourg, 2020. URL: https://base.socioeco.org/docs/social_enterprises_and_their_ecosystems_in_europe._comparative_synthesis_report.pdf
9. European Commission. An Action Plan for the Social Economy (2021–2030). Brussels, 2021. URL: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=24986&langId=en>
10. European Commission. SWD Accompanying the Social Economy Action Plan. Brussels, 2021. URL: https://www.socialeconomy.eu.org/wp-content/uploads/2021/12/SWD_Accompanying-the-SEAP.pdf
11. Wei S., Boudreaux C., Su Z., Wu Z. Natural Disasters and Social Entrepreneurship: An Attention-Based View, 2024. URL: <https://arxiv.org/abs/2404.08620>
12. Etzkowitz H., Leydesdorff L. The Dynamics of Innovation: From National Systems and “Mode 2” to a Triple Helix of University–Industry–Government Relations. *Research Policy*. 2000. URL: [https://doi.org/10.1016/S0048-7333\(99\)00055-4](https://doi.org/10.1016/S0048-7333(99)00055-4)
13. European Commission. Social Economy Action Plan (2021–2030) Brussels, 2021. URL: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=24986&langId=en>
14. OECD. Social Economy and the COVID-19 Crisis: Lessons Learned for Recovery. Paris: OECD Publishing, 2021. URL: <https://www.oecd.org/cfe/leed/social-economy-and-the-covid-19-crisis-lessons-learned-for-recovery.pdf>
15. OECD. Research to Build Resilient Social Economy Ecosystems in Europe. Paris: OECD Publishing, 2022. URL: <https://www.oecd.org/cfe/leed/Research-to-Build-Resilient-Social-Economy-Ecosystems-in-Europe.pdf>
16. OECD. The Social Economy: Building an Inclusive and Resilient Economy. Paris: OECD Publishing, 2023. URL: <https://www.oecd.org/cfe/leed/The-Social-Economy-Building-an-Inclusive-and-Resilient-Economy.pdf>
17. Barendregt B., Goyal R. Measuring the Economic Impact of Social Enterprises. *Journal of Social Enterprise Studies*. 2023. URL: <https://doi.org/10.1108/JSE-07-2023-0042>
18. European Commission. InvestEU Programme – Social Investment and Skills Window. 2023. URL: https://commission.europa.eu/investeu-programme/social-investment-and-skills-window_en
19. OECD. Social Impact Bonds: State of Play and Lessons Learned. Paris: OECD Publishing, 2021. URL: <https://www.oecd.org/cfe/leed/social-impact-bonds.htm>
20. European Commission. Blended Finance for Social Impact. Brussels, 2022. URL: https://knowledge4policy.ec.europa.eu/publication/blended-finance-social-impact_en
21. European Parliament. Social Economy in the EU: National Legal Frameworks. Brussels, 2023. URL: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2023\)747489](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2023)747489)
22. Ministry of economy of Ukraine. Draft law of Ukraine “on social entrepreneurship”. 2024. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=1bce44e4-1d4b-4f25-a0d1-5fa8e8d19e5b>
23. OECD. Public-Private Partnerships for Social Outcomes. Paris: OECD Publishing, 2022. URL: <https://www.oecd.org/governance/public-private-partnerships-for-social-outcomes.pdf>
24. European Commission. Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD). 2023. URL: https://finance.ec.europa.eu/sustainable-finance/corporate-sustainability-reporting_en

Стаття надійшла: 12.10.2025

Стаття прийнята: 22.10.2025

Стаття опублікована: 14.11.2025